

Machiavelli'nin Gambiti: Devlet Akı Doktrini'nin Kökenlerine İlişkin Bir Soruşturma

Machiavelli's Gambit: An Investigation on the Origins of the Reason of State Doctrine

Arda Telli¹

¹Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye.

ORCID: A.T. 0000-0003-2995-488X

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Arda Telli,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail/E-posta: ardatelli@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 11.11.2020
Revizyon Talebi/Revision Requested:
22.11.2020
Son Revizyon/Last Revision Received:
29.11.2020
Kabul/Accepted: 02.12.2020

Atıf/Citation: Telli, Arda. (2020).
"Machiavelli'nin Gambiti: Devlet Akı
Doktrini'nin Kökenlerine İlişkin Bir Soruşturma".
Felsefe Arkivi- Archives of Philosophy, 53: 91-103.
<https://doi.org/10.26650/arc.853935>

ÖZET

Bu çalışma Machiavelli'nin politik düşünceleri ile devlet akı öğretisi arasında kurulan sürekliliği tartışmayı amaçlamaktadır. Machiavelli'nin teolojik ve aşkın meşruiyet unsurlarına gönderimde bulunmadan fiili güç ilişkilerini kavramaya yönelik politik öğretisi onu modern politikanın başlangıç figürü haline getirmektedir. Politikanın fiili gerçekliğiyle kavranarak ahlaki ve dinsel olan karşısında özerkleşmesi, insani etkinliği politik olanın merkezine taşımaktadır. Geleneksel yoruma göre Machiavelli'nin etik-politik görüşleriyle politikanın yapay ortaklığına dair bu vurgusu, devlet akı kuramının klasik formülasyonunu oluşturmaktadır. Düşünürün vefatı sonrası öğretisinin bütünsel olarak Makyavelizm kavramına indirgenmesi bu kavrayışı güçlendirmektedir. Ancak ahlaki ve dini olanın politika karşısında yadsınması anlamına gelen devlet akının ilksel formları bu teorik zeminle örtüşmemektedir. On altıncı yüzyılda, devlet akı kuramını kavramsal hale getiren Botero Machiavelli'nin öğretisiyle zıt perspektif ileri sürmektedir. Botero, Machiavelli'den farklı olarak politikanın, ahlak ve din karşısında özerkliğini sorunsallaştırır ve birbirleriyle uyumlu hale getirmeye çalışır. Çalışmamız bu doğrultuda ilk amaç olarak devlet akı kuramının on altıncı yüzyıl bağlamında Machiavelli sonrası problematiklerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. İkinci bir amaç olarak bu çalışmada Machiavelli'nin devlet anlayışının, Makyavelizm ilkesi ve devlet akı kuramıyla ilişkisi ele alınacaktır. Bu iki tartışma hattının serimlenmesi Machiavelli'nin politik öğretisinde ve yaşadığı dönem içerisinde devlet akı kuramıyla ilgisinin düzeylerine işaret etmeye olanak sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Devlet akı, *necessita*, Makyavelizm, *virtu*, *fortuna*

ABSTRACT

This study aims to discuss the continuity established between Machiavelli's political thoughts and the doctrine of the reason of state. Machiavelli's political doctrine, which tends to grasp actual power relations without reference to elements of theological and transcendental legitimacy, makes him the founder of modern politics. The autonomy of politics brings human activity to the center of the politics. According to the traditional interpretation, Machiavelli's emphasis on the artificial partnership of politics with his ethical-political views constitutes the classical

formulation of the theory of reason of state. The holistic reduction of the post-death doctrine of the thinker to the concept of Machiavellianism reinforces this understanding. However, the primary forms of the reason of state, which mean the denial of the moral and religious against politics, do not coincide with this theoretical ground. Botero, who conceptualized the theory of the reason of state, put forward the opposite perspective with Machiavelli's teachings in the 16th century. Unlike Machiavelli, Botero problematizes the autonomy of politics against morality and religion and tries to make them compatible with each other. In this direction, our study aims to evaluate the post-Machiavelli problematics of the reason of state theory in the 16th century. Secondly, in this study Machiavelli's understanding of the state will be discussed with the Machiavellian principle and the theory of reason of state. The unfolding of these two lines of discussion will allow us to point out the levels of Machiavelli's interest in the theory of the reason of state in his political doctrine and in his time.

Keywords: Reason of state, necessita, Machiavellianism, virtu, fortuna

Giriş

Devlet Aklı, (The Reason of State, Ragione Di Stato, Hikmet-i Hükümet, Raison d'État, Staats raison) doktrini, devlet örgütlenmelerinde aşkın ve yerleşik otoritelerin aşınması ile açığa çıkan yönetim sorunları karşısında devletlerin gücünü ve çıkarını koruyabilmek adına uygulamalarını gerekçelendiren ilke olarak tanımlanır. Bu kuram geleneksel egemenlik düşüncesinin doğa yasaları ve tanrısal ilkeleri referans alan kişi merkezli yapılanmasının aksine devlet uygulamalarının bağımsız ve özerk işleyişi olduğu kabulünü içerir. Bu işleyiş, etik ve yasal çerçevelerin dışında devletin karar ve uygulamalarının olağan kabul edilerek geçerli olmasına zemin oluşturur. Söz konusu kavram Botero'nun 1589 yılında Ragione Di Stato kitabında tanımlanmakla beraber düşünsel kökenleri Machiavelli ile ilişkilendirilir. Machiavelli'nin etik-politik görüşleri dolayısıyla kurulan bağlantı ve teorik süreklilik varsayımı, onun devlet aklı kuramının öncüsü olduğu fikrine yol açmaktadır. Machiavelli sonrası, Machiavelli'nin etik-politik düşünceleriyle ilişkilendirilen Makyavelizm ilkesinin bu ilgiyi güçlendirdiği ifade edilmektedir. Çalışmamızda ilk olarak devlet aklı kuramının on altıncı yüzyıl bağlamında Machiavelli sonrası temel çerçevesi ele alınacaktır. İkinci olarak bu çalışmada Machiavelli'nin politik öğretisinin, Makyavelizm ilkesiyle ve devlet aklı kuramıyla bağlı ele alınacaktır. Bu iki teorik zemin Machiavelli'nin politik öğretisi ve devlet aklı kuramı arasında kurulan süreklilik düşüncesinin değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

1. Devlet Aklı Kavramı: Kökenler

Devlet aklı, (Raison d'État, Ragione Di Stado, Hikmet-i Hükümet, Staats raison) geniş tanımıyla devletin iç ve dış güvenliğini sağlamak, varlığını korumak ve sürdürmek amacıyla kriz ve kesinti tanımladığı* süreçlerde mevcut hukuk ve ahlak ilkeleri dışında eylem ortaya koyabilme ve bu eylemleri rasyonel gösterebilme becerisine karşılık gelir. Öğretinin çıkış noktasını hukuksal ve etik normlarla, devlet yönetiminin somut gerekleri arasındaki uyumsuzluğun niteliği ve bu uyumsuzlukların giderilmesi meselesi oluşturur.¹ Bu doktrine göre devletler, devlet aklı uyarınca

* Kriz ve kesinti tanımlama yetkisini kendi gücü ve meşruiyetinden almaktadır.

1 Ozan Erözden, "Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet" *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite* içinde, Der. Cemal Bali Akal, 2. bs., (Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2014), 63.

içsel dinamiklerini, karar ve uygulamalarını; rasyonalite ve ereklere doğrutusunda uygulama gücüne sahiptir.

Philip Bobbitt devlet aklı kavramının tanım ve doğasının; devlet biçimleri, çağın ruhu, devletlerin gereklilik algısı gibi gerekçelerle değiştiğini ifade eder.² Kavramın birden çok tanımlanışı bu değişkenliğin tezahürüdür. Buna göre *Ragione Di Stato*, *Raison d'État*, *Staats raison* kavramları farklı devlet yapılanmalarını karşılamaktadır. Prensler ve şehir devletleri üzerine bir kavramsallaştırma olarak on altıncı yüzyılda ortaya çıkan *Ragione Di Stato* kavramı, devlet eylemleri ile prensin ahlaki yükümlülükleri ve dini öğretiler arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelir. Buna karşılık *Raison d'État*, Kral'ın devleti olarak on yedinci yüzyılda ortaya çıkar. Robertson; *Raison d'État* doktrininin özellikle on yedinci yüzyılda devletlerarası hukuk tartışmalarında etkin olduğunu ifade eder ve uluslararası ilişkilerde devletlerin meşruiyetlerini güçlendirecek eylemlerini kolaylaştırdığı görüşüyle birlikte ele almayı önerir.³ *Ragione Di Stato* ve *Raison d'État*'in monarşik yönetimle olan bağları yerini on sekizinci yüzyılda *Staats raison* ile toprağa bağlı, özerk devlet biçimlerinin yerleşikleşmesine bırakmaktadır. Buna göre devletin prens ve kralın hakimiyetine (*dominium*) vurgu yapan kişisel biçimlerinden özerk ve mutlak egemenlik teorisine geçiş ortaya çıkmaktadır. Bobbitt'e göre sözü edilen devlet tipleri ve tarihsel aşamaların her biri yöneten ve yönetilen arasındaki ilgiye (modern anlamda devlet-sivil toplum), devletler arası ilişkilere, toplumsal dönüşümler ve toplumsal taleplere bağlı olarak değişmektedir.⁴ Bu nedenle geleneksel devlet ve modern devletin değişen görünüşleri farklı devlet aklı kuramlarından söz etmeye imkan vermektedir. Mark Neocleous, devlet aklı doktrininin tarihsel ve bağlamsal farklılıklarına rağmen birbiriyle ilişkili iki yönelimi olduğunu ifade eder. İlk yönelim modern devletle beraber beliren yasa meselesi ve devlet erkinin yasal sınırlar karşısında konumunu temele alır. Buna göre devletin güvenliği, en üstün yasa olarak devletlerarası ilişkilerde ve sivil toplum karşısında düzenleyici rol üstlenir. Böylece devlet aklı, iç ve dış politikayı dizayn edebilir, aktif bir özne olarak devletin çıkarlarını sivil toplumun çıkarlarıyla uyumlu hale getirebilir. İkinci yönelim ise modern dönem öncesi on altıncı yüzyılda biçimlenmektedir. Bu yönelim politika, ahlak ve din kuralları arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırarak birbirleriyle uzlaştırılıp uzlaştırılmayacağı tartışmasına dayanmaktadır. Bu kavramsallaştırmanın *Ragione Di Stato* adıyla Machiavelli'nin ölümünden (1527) kısa bir süre sonra politika sözlüğüne girdiği kabul edilmektedir. Devlet Aklı kavramının Machiavelli sonrası tartışıldığına ilişkin belirgin izler bulunmakla beraber anlamı ve kuramsal içeriği Karşı-Reform (*Controriforma*) düşünürü Giovanni Botero'nun *Ragione di Stato* eserinde bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda devlet aklı kavramının geleneksel formunun en önemli temsilcisi olarak Botero'nun görüşleri ele alınacaktır.

Machiavelli on altıncı yüzyıl politik düşüncesinde oldukça tartışmalar yaratmış, Karşı Refom sürecinde kilise tarafından yasaklı isimlerden biri olmuştur. 1511-1532 yılları arasında Söylevler ve Prens'in basılmasıyla İspanya, İtalya gibi ülkelerde görüşlerinin yaygınlaşması Machiavelli'nin din karşıtı olarak sansürlenmesi ile sonuçlanmıştır. Buna göre Machiavelli'nin

2 Philip Bobbitt, *The Shield of Achilles* (London: Penguin Books,2002), 172-180.

3 David Robertson, *The Routledge Dictionary of Politics* (London: Routledge,2004), 415.

4 Bobbitt, *The Shield of Achilles*,180-201.

görüşleri Hıristiyanlığın devlete zarar verdiği düşüncesini derinleştirmektedir. Ancak bu sansür Machiavelli'nin okunmasına engel oluşturmamış görünmektedir. Kahn'a göre Karşı Reformcular adı verilen bu grup Machiavelli'nin fikirlerini yeniden inceleyerek, bu fikirleri kendi amaçları doğrultusunda ele almaktadır. Botero'nun Machiavelli'yi Karşı Reformcularla benzer bir ilgi ile ele aldığı düşünceleri bakımından mümkün görünmektedir. Bir paradoks olarak Machiavelli'yi kınayanlar ahlakdışı olsa da devleti korumak ve hükümdarın gücünü arttırmak için mevcut tüm gereçlerin kullanılması olarak anladıkları devlet aklı ilkesinin destekçileridir.⁵ Dini inancı pratik politikanın gerekleri ile uzlaştıran Hıristiyan devleti bu düşünürlerin başlıca önerisi haline gelir.

Ragione Di Stato kuramı Botero tarafından devleti kurmanın, korumanın ve sürdürmenin bilgisi olarak tanımlanır. On altıncı yüzyılın dünya görüşüne ve politik epistemesine uygun olarak pratik alanda mutlak kuralların varlığı yerine en iyi eylem tarzı ve koşulları arasında süregiden çatışmalara çözüm arayışıdır. Yönetimin karşılaştığı sorunlar karşısında ahlaki ve dini aklın yetersizliğinin açığa çıkışı geleneksel değerlerden bağımsız politik akıl tartışmalarını gündeme getirir. Botero bu tartışmalar karşısında sentez fikrini gündeme getirmektedir. Botero'ya göre devlet halk üzerinde sabit bir yönetimdir ve devlet aklı sayesinde devlet eylemlerinin şeytaniliği nötr hale getirilerek Kilise aklına uygun bir devlet kurulması mümkündür.⁶

Botero'nun öğretisinde devleti koruma ve sürdürme becerisi olarak, kendi uygulama ve amaçlarına bir tür incelik kazandırma fakültesi olarak devlet aklının seküler karakteri tersine çevrilmektedir. Botero'da devlet aklı öğretisi dini ve ahlaki olanın tahkim edilmesine yönelik bir strateji olarak karşımıza çıkar. Ragione Di Stato teolojik, politik ve epistemolojik dönüşümler çağında dinsel otoritelerin gücünün yeniden sağlanması çabasına karşılık gelmektedir. Botero, devlet aklı kuramını Hıristiyan ahlakıyla uyumlu hale getirmeye çalışarak politik sorunları gidermeye yönelir. En etkili politik akıl, tanrı tarafından verildiğinden politik güç de tanrının iradesindedir. Prens dindar olduğu takdirde tanrı yanında olacak, böylelikle prens devletin iyiliğini ve ortak iyisini gözettiği eylemlerinde başarılı olacaktır. Botero, kötü ve iyi devlet aklı ayrımlarıyla tartışmayı sürdürür. Kötü devlet aklı kişisel hırsları büyütme uğruna ortaya konulan devlet yönetimi iken iyi devlet aklı, ahlak, din ve herkesin refahıyla ilgili Hıristiyan devlet idaresidir.⁷ Botero sonuç olarak Machiavelli ve seküler politik düşünüşün temellerine itirazda bulunmaktadır. İyi devlet aklı Hıristiyan köklere dayanırken, kötü devlet aklı Makyavelyen kuramdır.⁸ Botero, yönetim bilgisi açısından dini ve ahlaki aklın politik akıl karşısındaki gerileyişini giderme çabasıdır.

Kişisel devlet anlayışına dayalı Ragione Di Stato yönetim biçimi politik akıl, ahlaki akıl ve dini akıl arasında hiyerarşi savlamaktadır. "Devlet yönetimi, yöneticinin vicdanına indirgendiğinde politik karar alma becerisi pratik dünyanın değişken koşulları altında nasıl ortaya çıkabilir?"

5 Victoria Kahn, *Machiavellian Rhetoric: From The Counter-Reformation to Milton* (Princeton: Princeton University Press, 1994), 60.

6 Mark Neocleous, *Devleti Tahayyül Etmek*, çev: Akın Sarı (Ankara: Notabene Yayınları, 2014), 76.

7 Victoria Kahn "Machiavelli's Afterlife and Reputation to The Eighteenth Century." *The Cambridge Companion to Machiavelli* içinde, Der. John M. Najemy (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 239-255.

8 Victoria Kahn, *Machiavellian Rhetoric: From The Counter-Reformation to Milton*, 71.

sorusuna Botero açık biçimde Hıristiyan ilkeleri referans göstermektedir. İstikrarlı, koruyucu bir yönetim, devletlerin ve devlet adamlarının pay aldığı ilahi yasayla uyumlu oldukları takdirde mümkün hale gelir. Diğer yandan devlet aklı öğretisinin dayandırıldığı Machiavelli söz konusu olduğunda politik akıl öncelenmektedir. İtalyan figür açısından din, bozulmamış, sabit bir öğretiye karşılık gelmemektedir:

“Yine İtalyan şehir devletlerinin refahının Roma Kilisesi’nden geldiğine dair kanıların çokluğu nedeniyle buna karşıt olarak gördüğüm bazı nedenleri tartışacağım. Ve çürütülemediğini düşündüğüm çok güçlü iki tanesini ileri süreceğim. İlki bu ülkenin tüm dindarlığını ve tüm dinini, sarayın kötü örnekleri yüzünden kaybetmiş olmasıdır. Bu durum, sayısız kötülük ve düzen bozukluğu getirmektedir çünkü biz dinin olduğu yerde her şeyin iyi olduğunu kesinmiş gibi varsayıyoruz. Öyleyse ondan yoksun olduğu zaman tersini varsayalım.”⁹

Machiavelli dinin niteliğini tözsel bir kuruluşun dışında, dünyevi ilişkilerin ise içerisinde kavramaktadır. Din, İtalyan düşünürün kuramında Botero’nun varsaydığı şekilde en üstün ilke olma niteliğini ve toplumsal-politik yaşamın temel fonksiyonu olma gücünü kaybetmiştir. Dinde görülen yozlaşma ve çürüme politik birlik açısından engel ortaya çıkarmaktadır. Machiavelli dini yorumsamacı bir çerçeveden kavramaktadır. Din, failin gücünden, becerisinden, eyleminden ve yorumundan bağımsız değildir:

“O, insanın toplumsal yaşamının temeli değildir. Ancak tüm siyasal savaşılarda güçlü bir silahtır. Bu silah gücünü eylemde kanıtlamak zorundadır. Yalnızca edilgin, yani dünyayı düzenleyecek yerde bir yana bırakan din, pek çok krallık ve devletin yıkımına neden olduğunu kanıtlamıştır. Din, ancak iyi bir düzen ortaya koyarsa iyidir. İyi bir düzene ise, herhangi bir girişimde genellikle iyi şans ve başarı eşlik eder. İşte son adım bu noktada atılmıştır. Dinin aşkın bir nesnel düzeni ile hiçbir bağlantısı yoktur ve o tüm tinsel değerlerini yitirmiştir.”¹⁰

Machiavelli’nin devlet aklı kuramına öncülük eden görüşlerinin kaynağında din, ahlak ve politika arasında uyum fikrinin yerinden edilişi bulunur. Dinin pratik faydası, dünyevi iktidarın politik birliği denetleyebilmesi ve yönetimi sürdürebilmesidir. Machiavelli dinin devlete yön verdiği egemenlik biçimini yozlaşma ile ele alırken, devletletin amaçları doğrultusunda kullanım değeri olan dini değerli hale getirir. Machiavelli ilahi yasaların ve doğal kaynakların etkisizleştiği bir çağda kurulan yapay ortaklıkların, her an bozulabilir güç ilişkilerinin tasvirini yapmaktadır. Ahlakı ve dini olanın kurucu olamadığı bir zamansallıkta politikanın otonom karakterinin sürdürülme çabası düşünürün çıkış noktasıdır.

9 Niccolo Machiavelli, *Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, çev. Alev Tolga (İstanbul: Say Yayınları, 2009), 75.

10 Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, çev. Necla Arat (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984), 142-143.

2. Machiavelli'nin Politik Öğretisi

Machiavelli'nin aşkın ve dışsal otoriteler yerine kendi dinamiklerinden gücünü alan kurgusu empirisizmi ve bilimsel metodolojisi ile doğrudan ilişkilendirir. Machiavelli'nin tüm kuramına etki eden dönemeç burada belirlemektedir. Machiavelli tözsel bir tartışma yerine pratiğe yönelen bir düşünme tarzını ortaya koymaktadır. Althusser "Machiavelli ve Biz" metninde Machiavelli'yi geleneksel düşünceden ve geleneksel metinlerden kopuş figürü olarak ele alır. Gerçekçi bir tarih bilgisini kuramının merkezine yerleştiren Machiavelli, Atina, Sparta ve Roma tarihinden beslenen örneklerle fiiliyata yönelirken, soruşturmasında klasik dönemin önemli politik yazarları Platon, Aristoteles, Cicero ve Stoacılar karşısında suskun kalmayı tercih eder. Althusser bu sessizliği bir kopuş ilanı olarak ele alır.¹¹ Böylelikle fiiliyatın realist kavranışı üzerine bir düşünüm olarak Machiavelli'nin girişimi geleneksel felsefe ve Hıristiyan düşüncesinin politik yansımalarını dışarıda bırakır. Geleneksel politik ve felsefi düşünüş Florasanlı ismin perspektifinden spekülâtif, apriori temellere dayandığından düşüncenin fiili dünyada gerçekleşeceğine ilişkin naif düşünceler ortaya koyabilmiştir. "Yaşananla yaşanması gereken arasında o kadar fark vardır ki, yaptığımı yapılıması için bırakan bir kimse varlığını korumaktan çok, yıkmayı öğrenmiş olur (...)"¹²

Machiavelli teorik, evrensel ilkeleri aramak yerine mevcut dünyada etkin olan koşulları konu edinmektedir. İmgelem ve hayallerin peşindeki politik tasarımlar pratik sorunları gidermede başarılı olamamışlardır. Şeyler dünyasında başarı ve düzen, kaynağını insan eylemi ve etkinliğinden almaktadır. Maurizio Viroli bu dönüşümün tarihsel koşullarla bağı olduğunu belirterek modern bilimin kurucu isimlerinden Galileo ile yöntemsel açıdan ortaklığa işaret eder. Ona göre çağdaş Galileo empirik gözleme dayalı, titiz matematiksel yöntemle doğanın yasalarını tanımlarken Machiavelli empirik gözlem ve tümevarımsal yöntemle politikanın yasalarını tanımlamaya yönelmektedir.¹³ Machiavelli'nin metodolojisi kökleri Platon'a inen gelenekle hesaplaşmanın başlangıç anıdır. Politika Floransa'lı düşünürü göre geleneksel, teolojik düşünmenin etkisiyle tarihselliği aşan tasarımlarla, çağları aşan süreklilikle düşünülmüş, bu düşünce kurtuluş değil yıkım getirmiştir. Saf ideaların, amaçladıkları "iyi"nin kuruculuğu yerini koşulların, pratiğin politik eyleme rehberliğine bırakır. Şeylerin fiili gerçekliğini hesaba katmayı zorunlu kılarak teolojinin politik egemenliğine son verme çabası politikayı gerçek öznesinin, "halk yığını (multitude)" bedenine yerleştirmektedir. Geleneksel düşünüşün edilgen insan tasviri Machiavelli'nin kuramında terk edilmektedir. Empirik yöneme uygun olarak yapılması gereken insani tutkuları gözlemlemek, insanlık durumunu tanımak ve pratik duruma uygun sonuçlar çıkarmaktır.¹⁴ Machiavelli'nin epistemolojik müdahalesi, düşünürün kuramında devlet aklı doktrini ile ilişkilendirilen bir kavrama kapı aralamaktadır. *Necessita** kavramı politik eylemin ortaya çıkışında şartların, ilişkilerin bütünsel zeminine, zorunluluk ve gerekliliklere işaret eder.

11 Louis Althusser, *İki Filozof: Machiavelli ve Feurbach*, çev. Alp Tümer Tekin (İstanbul: İthaki Yayınları, 2010), 19.

12 Niccolo Machiavelli, *Prens: Hükümdarlıklar Hakkında*, çev. Buğra Poyraz (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2013), 141.

13 Maurizio Viroli, *Machiavelli: Founders of Modern Political and Social Thought* (New York: Oxford University Press, 1998), 63.

14 Gerard Mairet, *Egemenlik İlkesi: Modern İktidarın Tarihi ve Temelleri*, çev. Murat Erşen (İstanbul: Açılım Kitap, 2020) 19-20.

* Gereklilik, Zorunluluk.

Necessita, oluş dünyasında fiili gerçekliği imlemekte, kriz, kesinti ve kopuş anlarında elverişli koşullara uygun eylemde bulunma becerisini gerektirmektedir. Yeni politikanın amacı böylelikle zorunluluk ve nesnel koşulların kuruculuğuna yönelerek, fiili gerçekleri kavrama becerisidir. Prens ve devletin korunması politikanın yeni summum bonum ilkesi haline gelir.¹⁵

Necessita kavramı güç ilişkileri olarak yeni politika için vazgeçilmezdir. Machiavelli düşüncesinde ahlaki, dini, felsefi ideallerin devlet adamı ya da prensin temel ilkesi olamayacağını en somut ilkesidir. Zorunluluk koşullarında prensin etiği ve yasayı yadsıyarak eyleme geçebileceği Machiavelli düşüncesine içkin hale gelir. Bilge ve erdemli bir yönetici mutlaklık kavramı yerine pratik koşullardan, zorunluluk ve gerekliliklerden erdem ve ilkeler edinerek krizlerle mücadele etmeli, mevkiini korumalıdır. Dolayısıyla ahlaki ve doğal yasadan feragat edebilmelidir.

Machiavelli'nin devletin elde edilir ve sürdürülür oluşu devleti sürdürecektir olan failin amaçları ve becerileri sorununun gündeme getirir. Machiavelli'nin Prens'in Virtu'suna (erdem, cesaret, bilgelik) yaptığı vurgu Necessita ile zorunlu bağ içermektedir. Prens tikel sıradan bir varoluş değildir, üstlendiği politik işlev tarafından devletin bir birey halindeki zorunlu varoluşunu imler. Tikel birey tutku ve ihtiyaçlarını tatmin eden, ahlaki ve dini kategorilerle düşünen bireydir. Prens ise başka bir varoluş düzeninin parçasıdır. İhtiyaç, tutku, kusurlar ve erdem kategorilerinin ötesinde devlet kurma, sağlamlaştırma ve genişletme ereğinin peşindedir. Yetkinliği ise ahlaki erdemlerde (virtu) değil, politik erdemlerdedir.¹⁶ Sıradan insanların yaşamlarını aşan, insan doğasının sınırlandırdığı, değişken ve ihtiyaçlarla ilişkili bir virtu politikanın konusudur.

“Mümkün olduğunca ahlaka uygun, politik sonuç gerektirdiğinde ise akıldışı, ama hep virtu dolayısıyla, virtu dolayısıyla ahlaka uygun, virtu dolayısıyla ahlakdışı; tikel bir kişi olmayan bu özel birey, Prens böyledir işte.”¹⁷

Virtu ahlaki erdem ötesinde, kimi zaman ahlak dışı değerlendirilecek eylemlerde beceriyi imler. Prens devletin korunmasını sağlayan kötü huyları varsa bunlardan rahatsız olmamalıdır. Bu tür durumlar yeterince incelendiğinde erdem gibi görünen bazı şeylere uymak felaket getirebilir, kusur gibi görünenlerse uyuldukları takdirde huzur ve güvenlik getirebilir.¹⁸ Prens iki yönlü bir beceriyi pratikte ortaya koymak durumundadır. Nesnel koşul içerisinde gerekliliğin farkına varacak kapasiteyi uygulamak, bu özgül koşula uygun Virtu'yu eyleme geçirebilmektir. Fortuna'nın ereğini kimse bilmediğinden Virtu'nun kendisini nasıl sınavacağı ve sınaması gerektiği açık bir biçimde bilinmemektedir. Başarılı bir Prens, zamanın ruhuna uygun biçimde değişmeyi bilen Fortuna karşısında hazırlıklı bir figürdür.

15 Anthony J. Parel, “The Questions of Machiavelli's Modernity” *The Rise of Modern Philosophy*. Der. Tom Sorell (New York: Oxford University Press, 1993), 253.

16 Althusser, *İki Filozof: Machiavelli ve Feurbach*, 136-137.

17 A.g.e.,

18 Machiavelli, *Prens: Hükümdarlıklar Hakkında*, 143.

* Talih, Şans. Fortuna, Roma Mitolojisinde talih, şans tanrıçası olmakla beraber, Machiavelli'nin kuramında seküler bir nitelik kazanır.

“Birçok kez, insanların iyi ve kötü talihinin nedeninin ilerleme yöntemlerinin zamanlara uygun olup olmaması olduğunu gözlemlemiştir; çünkü bazı insanlar eylemlerinde aceleyle bazıları da dikkat ve ihtiyatla ilerler. Nitekim her iki yöntemde de insanlar uygun sınırlardan geçtikleri için, her ikisinde de doğru yolu izleyemediklerinde hatalar yapar. Ancak eğer zaman kendi yoluna uygunsa, bir insan az hata yapmakta ve iyi talihe sahip olmakta başarılı olur; çünkü siz her zaman Doğanın sizi meylettirdiği şekilde hareket edersiniz.”¹⁹

Machiavelli Fortuna'nın öngörülemezliği karşısında Prens'in edilgen olmadığını bu yıkıcı etkiyle karşılaşmaya her an uygun olması gerektiğini konu edinir. Bu hazırlık her an iyi olana yönelik bir kuruluş değildir, Prens gerektiğinde şer ve ehven-i şer arasında tercih yapmayı bilecek sağduyuya sahip olmalıdır:

“(…)Hiçbir devlet, her zaman bütün seçimlerinin isabetli olduğuna inanmamalıdır, bilakis tüm tarafların güvenilmez olduğunu düşünmelidir; çünkü doğanın düzeninde bir talihsizlikten kaçıp başka bir talihsizliğe uğramak vardır; ancak tedbir, talihsizliklerin niteliklerini bilmekte ve en az kötü olan tarafı seçmekten ibarettir.”²⁰

Fortuna, dolaylı ve bilinmez olduğundan fırsatın doğabileceğine ilişkin daimi dikkat Prens'in belirleyici niteliklerinden biri haline gelmektedir. Burada hazır olmak umutlu olmaktır. Olayların içinde hep zaten mevcut olmuş gibi düşünmek ve buna göre hareket etmek demektir.²¹ Umut, talih ve şans karşısında edilgen ve çaresiz bir Prens figürü yerine becerileri ile bu talihi dönüştürecek yeti olarak karşımıza çıkar. Virtu'nun Fortuna karşısında yetkin hale gelmesi, politik alanda kendini ortaya koyma becerisine de zemin hazırlar. Machiavelli geleneksel yorumda indirgenliği üzere kötücül veya olumsuzlayıcı değildir. O yeni durumlar içerisinde imkan ve sınırları düşündüren bir perspektif sunmaktadır.²²

Machiavelli, olumsuzluklar karşısında karar ve uygulama becerisinin dayanaklarını dünyevi unsurlarda bulmaktadır. Yönetici figürün karşı karşıya geldiği zorunluluk koşullarında referans unsurları kökünden değişmektedir. Geleneksel dünyanın kurucu fonksiyonları dünyevileşerek görelileşmekte, mutlak niteliklerini kaybederek koşullar karşısında işlevselleşmektedir. Bu dönüşüm devlet aklının geleneksel değerlerden bağımsızlaşarak devlet gücünün en önemli meşrulaştırıcı unsuruna dönüşmesine giden yolda kuşkusuz bir dönüm noktasıdır.

19 Niccolo Machiavelli, *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, çev. Alev Tolga, (İstanbul: Say Yayınları, 2009), 399.

20 Machiavelli, *Prens: Hükümdarlıklar Hakkında*, 207.

21 Filippo Del Lucches, *Machiavelli ve Spinoza'da Çatışma, Güç ve Çokluk: Ayaklanma ve İnfial*, çev. Orkun Güner, (İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2016), 33.

22 M. Ertan Kardeş, *Yönsüzleşmiş Savaşlar: Politik Felsefenin Bir Sınır Meselesi Olarak Savaşa Dair*, (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019), 66.

3. Machiavelli'nin Devleti, Makyavelizm ve Devlet Aklı

Machiavelli mevcut gerçekliğe, amaca ve koşullara yönelik davranmanın teorik düzeneğini serimler. *Virtu-Necessita-Fortuna* arasında kurduğu ilgiler, güç ilişkilerini meşrulaştıran düşünme biçimi, mutlak ahlaki değerlerden yoksun olumsuzluk vurgusu, iyilik ve kötülüğün paradoksal iç içeliği, prensin sürekli değişen koşullara ayak uydurmasını gerektirir. Her türlü normatif moraliteyle bağlarını kesen Machiavelli'nin politik immoralitesi ile nesnel koşulların değişken zemini "Amaç yolunda araçlar mübahtır" anlamındaki Makyavelizm ilkesiyle ilişkilendirilmesini kolaylaştırır. Amaçların en üstün ilke olarak belirlenmesi olarak Makyavelizm, devlet uygulamalarının meşrulaştırıcı kavramlarından biri haline gelir. Bu ilişkilendirme Machiavelli'nin devlet aklı kuramının kökenlerinde yer alan entelektüel dayanak olduğu görüşünü güçlendirir. Makyavelizmi, Machiavelli ile ilişkilendirenlerin teorik kaynakları büyük ölçüde Prens'in XVIII. bölümüne dayanır:

"Bir hükümdarın verdiği sözü tutmamasını meşru gösteren sebepler hiçbir zaman eksik olmaz. Bu konuda çağımıza ait sayısız örnekler vermek ve hükümdarların sözlerinde durmayarak ne kadar çok barışın iptal olduğunu ve boşuna yapıldığını göstermek mümkündür: tilkilik yapmayı bilen en iyi sonuca ulaşmıştır."²³

XVIII. fragman, sonuca ulaşmayı bilmeyi politik eylemin merkezine yerleştirirken örnekler açısından zenginlik sunmaktadır:

"Bütün insanların, özellikle de yargılayıcı olmayan hükümdarların işlerindeki sonuca bakılır. Bu yüzden bir hükümdarın zafer kazanmak için ve devletini korumak için kullandığı araçlar her zaman şerefli ve herkes tarafından övgüye değer sayılır; çünkü halk görünene ve olana bakar; dünya da halk yığınlarıyla doludur."²⁴

XVIII. fragmanın Makyavelizm ve devlet aklı kuramına indirgenişi Floransalı düşünürün koşullara ilişkin vurgusunu göz ardı etmektedir. Daha geniş bir perspektiften koşulların olumsuzluğu Machiavelli'de politikanın otonom karakterine işaret etmesine olanak sağlar. İkinci gözden kaçırılan nokta Makyavelizmin geniş kullanım alanının Machiavelli'nin politik perspektifiyle uyumsuzluğudur. Makyavelizm politik düşüncenin sınırlarının ötesinde yorumlanarak, düşünürün bağlamından çıkarılmış, psikolojik hastalıklardan, ahlaki konumlanışa kadar başka ilişkiler alanında asli bir ilkeye dönüştürülmüştür. Ancak Machiavelli'nin işaret ettiği amaçlar prensin dolayısıyla devletin (şehrin, ülkenin) birliğinin sağlanması, sürdürülmesi ve genişletilmesidir. Machiavelli öğretisinde normatiflikle arasına mesafe koymaya yönelir, dolayısıyla normatif bir ahlaki öğreti, gündelik ve toplumsal ilişkilere yönelik eylem haritası sunmaz.

Victoria Kahn, "Machiavelli'nin Diğer Yaşamı ve On sekizinci Yüzyıla Kadar Olan İtibarı" başlıklı makalesinde Makyavelizm kavramının incelemesini yapar. Kahn, Machiavelli'nin politik teorisinin etkisiyle, araştırma alanı farklı iki disiplinin iç içe geçtiğini ve Makyavelizm kavramının

23 Machiavelli, *Prens: Hükümdarlıklar Hakkında*, 161.

24 A.g.e.,

içeriğini belirlediğine işaret eder. Söz konusu dönüşümle kavram, bağlamsal ve tarihsel çerçevesinden ayrılmaktadır. Bu iki kavram Casuistry ve Raison d'État (Reason of State) kavramlarıdır. Casuistry kavramı 1550-1650 yılları arasında sürmekte olan dini ve siyasi bağlılıkların yarattığı çatışmaları ele almak için incelenen ahlak felsefesi alanındaki çalışmalardır. Casuistry dini paradigma dışında ahlaki konuları araştırmasının merkezine almaktadır. Devlet Aklı ise Kahn'ın tanımına göre herhangi bir davranışın devleti korumak adına yapıldığında ahlaki olmasa da haklı olduğu fikrine dayanır.²⁵ Bireysel, vicdani ikilemlerin soruşturması olarak Casuistry özel alanda etkili olurken Devlet aklı öğretisi devlet işlerinde etkindir. Ancak dönemin entelektüel çerçevesinde Casuistry ve Devlet Aklı kavramları birbirlerini yansıtan, iç içe geçen iki kavram olarak ele alınır. Bu örtüşme Machiavelli'nin kuramını devletler arası ilişkiler alanına ilişkin bir eylem haritası olmaktan çıkarır. Bireysel vicdan konularına indirgenmesi ve gündelik ahlaki sorunlarla ilişkilendirilmesi devlet işlerine ve özel alanın tamamına ilişkin bir kavram olduğu fikrini yerleşikleştirir. Diğer bir söyleyişle Makyavelizm kavramı Machiavelli'nin vefatını takip eden yüz yıllık süreçte devlet aklı kuramını ve Casuistry öğretisini kapsayacak genişliğe ulaşmıştır.

Baldini'ye göre Makyavelizm terimini kamusal ve özel alandan insani ilişkiler alanına varacak genişlik ve serbestlikte kullanmak Machiavelli'nin politik görüşleriyle örtüşmemektedir. Baldini, Machiavelliano (Machiavelli'ye ait) ve Makyavelizm arasında ayrıma gitmektedir. Machiavelliano kuramı düşünce, kuram ve eserleri doğrudan Machiavelli'ye ait görüşlerdir. Makyavelizm ise farklı amaç ve yönelimler doğrultusunda geniş kullanım alanı bulmuş Machiavelli'yle örtüştürülen durumlara göndermede bulunmaktadır. Baldini Makyavelizm terimini devletler ve iktidarlar arasındaki kullanımıyla değerlendirir ve siyasi ilke olarak devletler arası ilişkilerle sınırlar.²⁶

Devlet Aklı kuramı ile Machiavelli arasında indirgenemezlik fikrini savlayan düşünürlerin başlangıç noktalarından bir diğerini ise Machiavelli'nin devlet anlayışı oluşturur. Devlet aklı kuramı söylenildiği üzere modern politika içerisinde otonomik ve özerk bir yapıya işaret eden aktif bir öznellik kategorisidir. Machiavelli'nin kuramının devlet aklına indirgenemezliğini savlayan düşünürlerin çıkış noktası bu otonominin düşünürün kuramından çıkarılamayacağı görüşüne dayanır. Devlet aklı kuramının kişiler üstü ve özerk fiillere gönderme yapan epistemolojinin aksine Machiavelli'de devlet edilgen ve Prens'le bütünleşiktir. Devlet; kendinden menkul, salt çıkarları üzerinden rasyonalite belirleyen bir güce işaret etmemektedir. Machiavelli devletin ne yapabileceğine değil, prensin devletle ne yapabileceğine odaklanır. Mansfield, Machiavelli'de devlet kavramının kişiden bağımsız olmadığını iddia ederken devlet kavramının Ortaçağ kullanımıyla karşılaştırır. Status kavramı, Ortaçağ kullanımında Latince anlamıyla bir durum belirtmek amacıyla kullanılır. Kilise Devleti, Krallık Devleti gibi örnekler, devlet kavramının tekil olarak var olmadığını imler ve bir yönetim biçimini karşılamaktadır. Machiavelli'nin devleti (lo stato) ise birileri tarafından elde edilen ve sürdürülen devlettir ve devletin prensin dışında, kendi hesapları doğrultusunda işleyişi

25 Victoria Kahn, "Machiavelli's Afterlife and Reputation to The Eighteenth Century." *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Der. John M. Najemy, (Cambridge: Cambridge University Press 2010), 239-255.

26 Enzo Artemio Baldini, "Machiavelli, Makyavelizm ve Siyasi Modernite Sorunu", *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite* içinde, Der. Cemal Bâli Akal, (Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012), 11-15.

* Status Latince devlet ve durum anlamlarını karşılamaktadır. İngilizcede state kelimesi benzer biçimde hem durum hem devlet anlamlarını karşılar.

söz konusu değildir. Mansfield, Machiavelli'nin Prens'te stato kavramının ele geçirmek, hakimiyet hakkında konuşmak, üstünlük ve imparatorluk anlamlarında kullanıldığını belirtir.²⁷ "Dominum" kelimesi modern devletle beraber teritoryal egemenliği, yasal işlevi ve meşru şiddet tekelini imlerken Machiavelli'de bireysel mülkiyet anlamına gönderim yapar. Bu nedenle Machiavelli'de Prens'in etki alanı ile Devletin hakimiyet alanı bağımsız kuruluşlar değildir.

Devlet aklı kuramını "Güvenlik, Toprak ve Nüfus" adlı eserinde inceleyen Foucault ise Machiavelli'nin devlet anlayışının devlet aklı kuramına (ratio status) indirgenemezliğini vurgular. Üç farklı çerçeve bu indirgenemez kuruluşu ortaya koymaktadır. Birincisi devlet ve prens simbiyotiktir, Machiavelli devletin korunmasını prensliğin selametiyle eşdeğer kılmaktadır. İkincisi ise Machiavelli'de pastoral idareden, Tanrı ve doğa yasalarından farklı özerk bir yönetim sanatı (devlet aklı) kurulamamıştır. Tanrısal ve doğal yasalardan kopuş, prens ve devleti dışsal hale gelmektedir. Prens, devleti muhafaza etmek, sürdürmek yerine toprak ve nüfusa tahakküm uygulamakla sınırlı eylemde bulunmaktadır. Machiavelli'nin ilkeleri yönetim sanatını ortaya çıkaramadığı gibi Prens'in kullanımı için kötü araçtır ve prensliği kaybetme riskini ortaya çıkarabilir. Üçüncü olarak ise "Tanrıdan ve doğa yasalarından vazgeçip özgül bir yönetim biçimi arandığında insanlar üzerinde herhangi bir zorunluluk biçimi kurulabilir mi?" sorusu yanıtızdır. Tanrı yoksa, yasa ve zorunluluk inşa etmek mümkün değildir.²⁸ Foucault itaat sorununun, halk veya sivil toplumla uyumlu hale getirme pratiklerinin kritik öneminin, kurucu niteliğini gözler önüne sermektedir. Prens'in devletin ortak iyisinin, halkın ortak iyisini ikame edebilmesinin koşulu zorunluluk öğesinin halk tarafından meşrulaştırılmasıdır. Bu meşrulaştırma için toplum sözleşmelerini, rıza ilkesinin kurucu hale gelişini beklemek gerekir.

Sonuç

Bu çalışmada devlet aklı kuramı ile Machiavelli'nin öğretisi arasında kurulan süreklilik ele alındı. Devlet aklı kuramının başlangıç formunun ahlak, din ve politika arasındaki ilişkilerin incelenmesi olarak ortaya çıkışı çalışmanın temel vurgularından biri olmuştur. Botero'nun Ragione Di Stato öğretisi, on altıncı yüzyıl bağlamında dinsel ve ahlaki olanı politik karar alma süreçlerine dahil etmeye yönelir. Eş söyleyişle ilahi ve doğal yasaların kuruculuğu tekrar sağlanmalıdır. Bu teoriye göre devlet, Hıristiyan devlet anlayışına uygun konumlanmalıdır. Bu yönelim Machiavelli'nin politik öğretisiyle iki bakımdan uyumsuz görünmektedir. İtalyan düşünür, kuramında ideal olanın karşısında konumlanmaktadır ve her tür idealite dışsaldır. İkinci olarak Machiavelli'nin din görüşleri, dinsel devlet kuramıyla örtüşmemektedir. Machiavelli dinin devlet yönetimindeki işleviyle ilişki kurmaktadır. Dinsel yönetimin temellendirilmesi gibi bir uğrak politik otonominin kuruluşunu ortadan kaldırır.

27 Harvey C. Mansfield, *Machiavelli's Virtue* (Chicago, The University of Chicago Press, 1996), 281-294.

** Modern devlet bağlamında egemenlik domain (mekan, toprak) ve domination (iktidar) arasında kurulan ortaklığı işaret etmektedir. Latince, Dominium ise "property dominion" anlamında dominus (efendi) ve domus (ev) kavramlarıyla ortaklık içermektedir. Söz konusu kavram özel mülkiyete; lordun, kralın veya prensin mülküne gönderim yapmaktadır.

28 Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, çev. Ferhat Taylan (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013), 215-217.

Machiavelli'nin aşkın ve teolojik referansları meşruiyet zemininden çıkartarak politik ilişkileri kendi gerçekliği ve fiili koşullarıyla inceleme girişimi, onu modern düşüncenin başlangıç figürlerinden biri yapmaktadır. Machiavelli'de somut güç ilişkileri politik etkinliğin konusu haline gelmektedir. Devlet, bu dolayısıyla kendi kendine dayanan tözsellik formundadır. Geleneksel politik düşünceyle yaşanan bu kopuş, Machiavelli'yi devlet aklı kuramının ilk figürü olarak ele almaya imkan vermektedir. İtalyan düşünürün Necessita ilkesi üzerinden geliştirdiği etik-politik perspektif devlet aklı kuramına teorik kaynaklık etmektedir. Ancak bu ortaklık sınırlıdır. Machiavelli'nin devlet kuramına bakıldığında devlet aklı kuramının belirleyici nitelikleri olan etkin, özerk devlet kavrayışının henüz belirginleşmediği açığa çıkmaktadır. Machiavelli'nin devleti prens kaderiyle varoluşsal ilişki içindedir. Prens, yapay ortaklık olarak politikanın kırılğanlığını gidermeye yönelik figürdür. Bu ilişkilendirme prensin virtusunun düzenlenmesini, Fortuna ile baş edebilme becerisinin geliştirilmesini gerektirir. Devletin varoluşu Necessita karşısında uygun virtuyu kullanabilme olanağıyla mümkündür. Bu dönüşüm prensin uygulamalarında iyiliğin ve kötülüğün paradoksal ilişkisine zemin hazırlamaktadır.

Son bölümde ise devlet aklı kuramının başlangıç formlarından olan Makyavelizm ilkesinin Machiavelli'nin kuramıyla bağına yer verildi. Çelişkilerin düşünürü Machiavelli'nin soyut ahlak kuramları yerine eylemden ahlaki ilke çıkartmaya yönelik öğretisi, Makyavelizm tartışmalarına kapı aralar. Devletin korunumu ilkesinin her türden değer üzerinde kavranışı olarak devlet aklı, Makyavelizm tartışmalarıyla kolayca ilişkilendirilmiştir. Ancak Machiavelli'nin etik-politik tasarımında her koşulda uygulanabilir bir öğreti söz konusu değildir, elverişlilik prensin politik eyleminin başat belirleyicisidir.

Sonuç olarak Machiavelli'nin çerçevesi devlet aklı kuramına dair bir soruşturmada ikili bir yönelim barındırır. Birinci perspektif olumluyucudur. Devletin spekülative ve ideal olandan bağımsız kuruluşu devlet aklı kuramıyla ilişkilendirilmesine imkan vermektedir. Benzer biçimde prens ve tebaa arasındaki ilişkinin dışsal bağlardan koparılması ve politikada insan eylemlerinin belirleyici hale gelişi, devleti referans noktası haline getirmektedir. Bu zemin devlet erkine içsel bir kuruluşu önceleyerek toplumsal ilişkileri dönüştürme imkanı sağlamaktadır. İkinci bir perspektif ise Machiavelli'nin politik öğretisi ve devlet aklı kuramı arasındaki ilgiyi kesintiye uğratmaktadır. Belirtildiği üzere Machiavelli'nin politik perspektifi ile geleneksel devlet aklı kuramı arasındaki süreklilik ilişkisi, düşünürün öğretisinin temelleri açısından zorluklar barındırmaktadır. Bu zorluk düşünürün vefatı sonrası açığa çıkan tartışmalarda belirgindir. Devlet aklı kavramının on altıncı yüzyıl kökenleri Machiavelli'nin öğretilerine zıt bir zeminde ele alınmıştır. Düşünürün politik öğretisinin temellerine bakıldığında devlet aklı kuramının kökenleriyle radikal bir kopuş görülür. Bu sürekliliği sonlandıran zemin ise Machiavelli'nin devlet teorisinde açığa çıkmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Althusser, Louis. *İki Filozof: Machiavelli ve Feurbach*. Çeviren Alp Tümer Tekin. İstanbul: İthaki Yayınları, 2010.
- Baldini, Artemio Enzo. "Machiavelli, Makyavelizm ve Siyasi Modernite Sorunu." *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*. Derleyen Cemal Bâli Akal, 11-25. Ankara: Dost Kitabevi, 2012.
- Bobbitt, Philip. *The Shield of Achilles*. London: Penguin Books, 2002.
- Cassirer, Ernst. *Devlet Efsanesi*. Çeviren Necla Arat. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.
- Erözden, Ozan. "Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet," *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*, Derleyen Cemal Bâli Akal, 63-80. Ankara: Dost Kitabevi, 2012.
- Foucault, Michel. *Güvenlik, Toprak, Nüfus*. Çeviren Ferhat Taylan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Kahn, Victoria. *Machiavellian Rhetoric: From The Counter-Reformation to Milton*. Princeton: Princeton University Press, 1994.
- Kahn, Victoria. "Machiavelli's Afterlife and Reputation to The Eighteenth Century." *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Derleyen John M. Najemy, 239-255. Cambridge: Cambridge University Press 2010.
- Kardeş, M. Ertan. *Yönsüzleşmiş Savaşlar: Politik Felsefenin Bir Sınır Meselesi Olarak Savaşa Dair*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Lucches, Del Filippo. *Machiavelli ve Spinoza'da Çatışma, Güç ve Çokluk: Ayaklanma ve İnfial*. Çeviren Orkun Güner. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2016.
- Machiavelli, Niccolo. *Prens: Hükümdarlıklar Hakkında*. Çeviren Buğra Poyraz. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2013.
- Machiavelli, Niccolo. *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*. Çeviren Alev Tolga. İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Mairet, Gerard. *Egemenlik İlkesi: Modern İktidarın Tarihi ve Temelleri*. Çeviren Murat Erşen. İstanbul: Açılım Kitap, 2020.
- Mansfield, Harvey C. *Machiavelli's Virtue*. Chicago, The University of Chicago Press, 1996.
- Neocleous, Mark. *Devleti Tahayyül Etmek*. Çeviren Akın Sarı. Ankara: Notabene Yayınları, 2014.
- Parel, Anthony J. "The Questions of Machiavelli's Modernity" *The Rise of Modern Philosophy*. Derleyen Tom Sorell, 253-272. New York: Oxford University Press, 1993.
- Robertson, David. *The Routledge Dictionary of Politics, 3rd Edition*. London: Routledge, 2004.
- Viroli, Maurizio. *Machiavelli: Founders of Modern Political and Social Thought*. New York: Oxford University Press, 1998.

